

CO BUDE OBĚHOVÉ HOSPODÁŘSTVÍ ZNAMENAT PRO BEZPEČNOST A OCHRANU ZDRAVÍ PŘI PRÁCI (BOZP)?

Shrnutí přehledu čtyř prognostických scénářů

Kontext

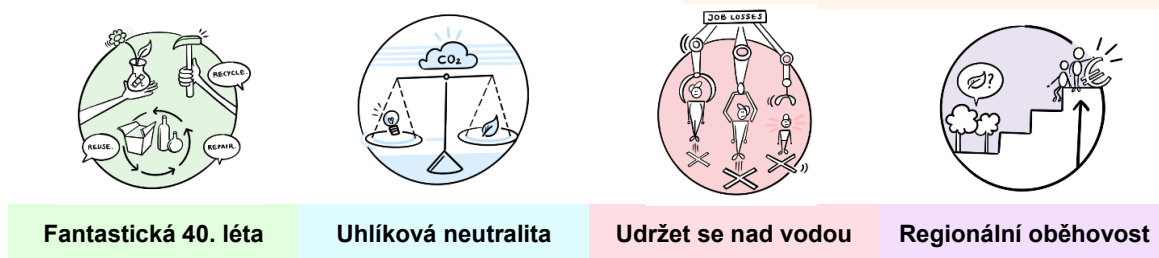
Současná Evropská komise svou klíčovou politickou iniciativou nasměrovala Evropu k zelené budoucnosti: Zelená dohoda pro Evropu 2020 se zaměřuje především na to, aby Evropa byla do roku 2050 klimaticky neutrální.¹ Jedním z jejích základních stavebních kamenů je nový akční plán pro oběhové hospodářství², který je rozšířením balíčku týkajícího se oběhového hospodářství z roku 2015³. „Uzavření smyčky“ s cílem udržet spotřebu zdrojů v Evropě v mezích planety má mnoho významných politických a regulačních dopadů, které různým způsobem ovlivní budoucí pracovní místa a budou mít širokou škálu důsledků pro bezpečnost a ochranu zdraví pracovníků.

Evropská agentura pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci (EU-OSHA) v rámci svého poslání zajišťovat bezpečné a zdravé pracovní podmínky v EU již několik let uplatňuje při analýze, přípravě a šíření informací o možných budoucích výzvěch v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (BOZP) přístupy založené na prognózách. Tento dokument je součástí nového cyklu prognóz, který využívá čtyři scénáře ke zkoumání vlivu, který by na BOZP mělo zavedení oběhového hospodářství. Hlavním úkolem scénářů je podnítit dialog a úvahy o budoucích možnostech; scénáře ukazují alternativní cesty do budoucnosti a demonstrují širokou škálu představitelného vývoje. Jejich cílem není předpovídat, co budoucnost přinese nebo nepřinese, a nejsou konečným výsledkem projektu. Jsou spíše prvním krokem k další fázi zapojení zúčastněných stran, ve které se bude hlouběji uvažovat o tom, co výsledky znamenají pro výzkum, iniciativy a tvorbu politik v oblasti BOZP v současnosti.

Evropská oběhová hospodářství v roce 2040: čtyři scénáře

Pro tento projekt byly vypracovány čtyři scénáře týkající se Evropy v roce 2040 (viz obrázek 1). Představují výsledky politických rozhodnutí přijatých v příštím desetiletí: v každém z případů bylo oběhové hospodářství zavedeno a funguje různým způsobem, přičemž dopady scénářů na svět práce a BOZP se značně liší.

Obrázek 1: Přehled čtyř scénářů

Pro každý scénář byl vypracován slovní popis charakterizující svět podle scénáře v roce 2040⁴, jehož hlavní aspekty jsou uvedeny v následujícím textu.

¹ Další informace, včetně akčního plánu Zelené dohody, viz COM (2019).

² Další informace o akčním plánu pro oběhové hospodářství viz Evropská komise (2020).

³ Další informace o balíčku týkajícím se oběhového hospodářství viz COM (2015).

⁴ Veškeré podrobnosti o čtyřech scénářích viz závěrečná zpráva ve speciálním [oddíle našich internetových stránek](#).

Fantastická 40. léta — plně oběhová a inkluzivní

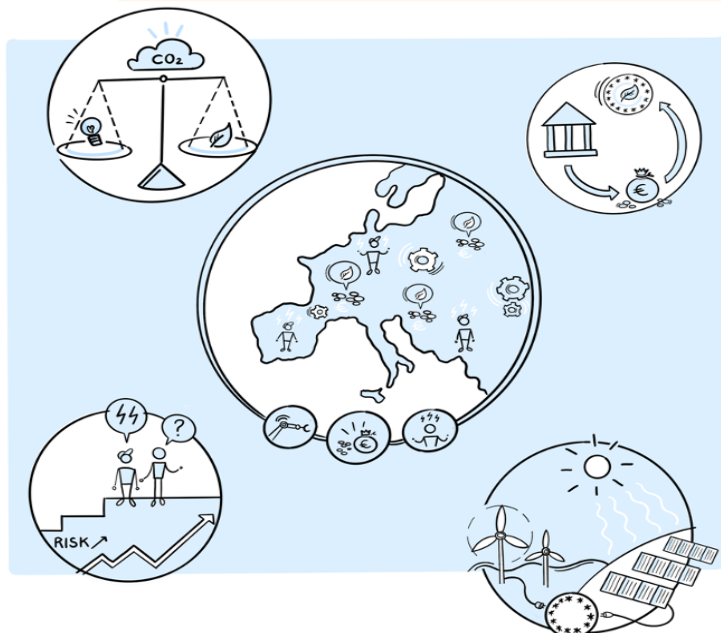
V roce 2040 se nejlépe prodávají výrobky, které se řídí principem „od kolébky ke kolébce“ a jsou „čistě pozitivní“ z hlediska sociální a environmentální udržitelnosti.

Pracovní podmínky ve všech odvětvích jsou výrazně lepší než před dvaceti lety, znečištění se podařilo snížit na minimum, podniky zjišťují, že udržování malé ekologické stopy je dobré pro rozvahu, a důvěra veřejnosti v tvůrce politik a národní a evropské přední představitele je větší než kdy jindy. Provádění zásadních opatření v oblasti udržitelnosti a prosazování zásad „redukovat, opětovně používat, recyklovat“ napříč všemi odvětvími vyžaduje mnoho společného doladování, stejně jako zajištění bezpečnosti a ochrany pracovníků v mnohostranném pracovním prostředí s nespočty platformami a formami zaměstnání. Jedním z klíčových rozdílů ve srovnání se situací v roce 2020 je však zřejmý pocit optimismu: s tolika úspěšně zvládnutými výzvami nemůže být budoucnost jiná než zářná.

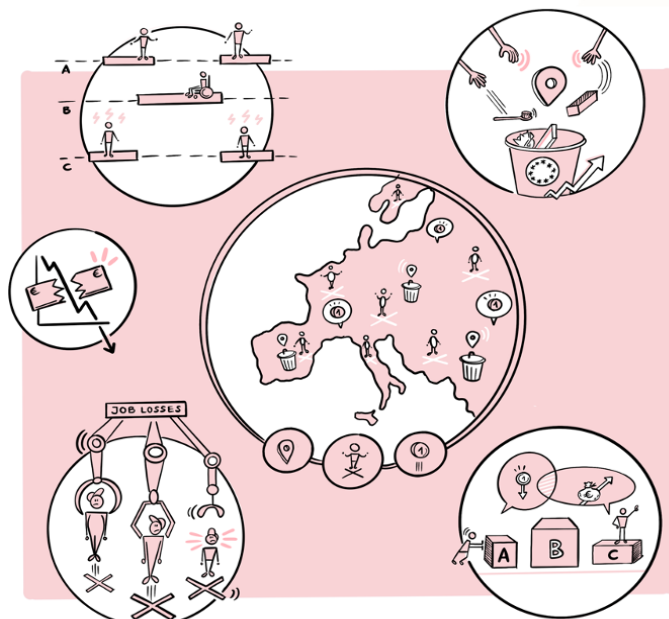
Uhlíková neutralita — nebezpečného druhu

V roce 2040 dosáhla Evropa uhlíkové neutrality. Nicméně vzhledem k tomu, že ekologické výsledky mají nejvyšší prioritu, utrpěla kvalita pracovních míst a pracovní podmínky — přinejmenším v některých oblastech.

Na počátku 20. let 21. století se do středu zájmu veřejnosti dostalo oteplování klimatu, extrémní výkyvy počasí a úbytek přírodních stanovišť. Prosadilo se ekologické povědomí, což vedlo k prudkému nárůstu objemu předpisů v oblasti životního prostředí a ekologicky šetrných průmyslových postupů. Avšak vzhledem k tomu, že velká část finančních prostředků byla vynaložena na infrastrukturu obnovitelných zdrojů energie a iniciativy v oblasti oběhového hospodářství, sociální otázky byly odsunuty stranou. Sociální infrastruktura a služby, sociální práva, inkluze a kvalita pracovních míst se pro mnohé zhoršily.

Udržet se nad vodou — uprostřed hospodářské a environmentální krize

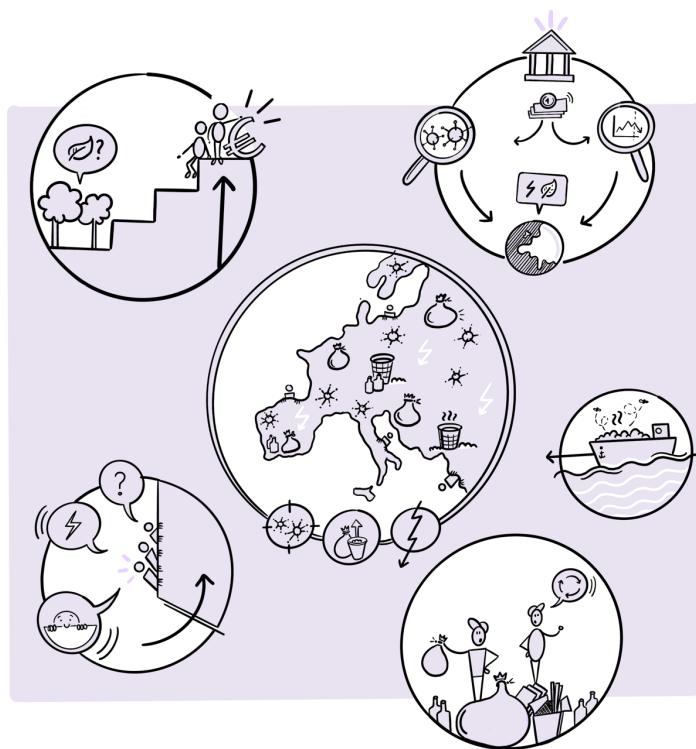
V roce 2040 chtějí lidé práci — stačí jim jakákoli práce. Záleží jen na tom, aby člověk udržel hlavu nad vodou; životní prostředí, sociální práva nebo kvalita pracovních míst jsou až na druhém místě.

Recese, škrty ve veřejných výdajích, environmentální krize a rostoucí nezaměstnanost: novinové titulky v roce 2040 jsou ponurým čtením. V podnikatelské sféře je každý sám za sebe, počítá se jen konkurenceschopnost a zisk. Nové technologie, racionalizace a digitalizace vytvářejí stále větší skupinu pracovníků, kteří nemají dostatečnou kvalifikaci potřebnou k tomu, aby se v této nové nemilosrdné ekonomice prosadili. Práce prostřednictvím platform⁵ je přínosem jen pro menšinu, a to dokonce i v odvětvích, kde je na vzestupu. „Matrjoškový efekt“ subdodavatelských smluv uzavíraných v rámci jiných subdodavatelských smluv znamená, že pracovníci nikdy nedostanou svůj spravedlivý podíl. Oběhové hospodářství zůstává vzdáleným snem a transformace, kterou všichni prošli, nebyla ani ekologická, ani spravedlivá.

Regionální oběhovitost — s rozdíly v rámci Evropy

V roce 2040 je pro práci charakteristický dvouúrovňový systém: o smluvní zaměstnance je dobře postaráno, zatímco o zaměstnance s nestandardními podmínkami zaměstnání nikoli. Ani o životní prostředí není dobře postaráno a oběhovitost je povětšinou regionální.

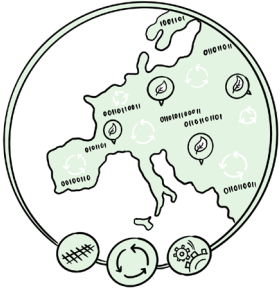
Pro tvůrce politik i širokou veřejnost byla v posledních desetiletích prvořadým zájmem bezpečná a rostoucí ekonomika. Problematika životního prostředí byla odsunuta bokem, i když ne všude. Bohatší evropské regiony si mohly dovolit zadat odstraňování odpadů a znečištění jiným světovým regionům nebo chudším členským státům EU a nyní se mohou pyšnit jakýmsi druhem místních oběhových hospodářství, ale smyčky se nikdy zcela neuzavřou — problémy se prostě přesunou jinde. Zanedbáno bylo také sociální začlenění. Vzhledem k tomu, že kvalitní pracovní místa jsou dostupná pouze pro menšinu dobře vyškolených a vysoce kvalifikovaných jednotlivců, je stále větší počet pracovníků směřován do neformální ekonomiky a do neregulovaných, nedostatečně placených a stále nejistějších zaměstnání.

⁵ To je v rozporu se současnou iniciativou EU týkající se práce prostřednictvím platform (jejíž zveřejnění je plánováno na konec roku 2021 (Evropská komise, 2021)), která si klade za cíl zlepšit pracovní podmínky osob pracujících prostřednictvím platform. V tomto (a následujícím) scénáři byl vliv této iniciativy a navrhovaného aktu o digitálních službách týkajícího se pracovníků a jejich možností kolektivního vyjednávání považován za omezený.

Průřezové důsledky pro BOZP

Každý scénář je odlišný, co se týče příležitostí a výzev, které představuje pro budoucnost BOZP a které jsou ve zprávě podrobně popsány. Některé důsledky však lze zaznamenat napříč všemi scénáři, třebaže v různé míře, a nebyly nutně uvedeny v obrázcích k jednotlivým scénářům z důvodu zachování jejich maximální stručnosti.

			
Regionalizované dodavatelské řetězce: ať již se dodavatelské řetězce zkracují z důvodu snahy o menší ekologickou stopu, nebo v důsledku ekonomické fragmentace, větší regionalizace, pokud jde o získávání zdrojů a výrobu, nabízí možnost zlepšit dokumentaci životního cyklu a prosadit přísnější bezpečnostní normy.			
Začlenění BOZP do právních předpisů: v právních předpisech EU týkajících se oběhového hospodářství nebo životního prostředí dosud nehrála hlediska BOZP významnou roli. Iniciativy zaměřené na lepší začlenění BOZP jsou cenné ve všech čtyřech scénářích.			
Nové technologie: při údržbě, a zejména při recyklaci, mohou nové technologie (od biotechnologií po nanomateriály) představovat nová rizika. Pečlivé zkoumání a minimalizace těchto rizik je pro orgány BOZP jasnou výzvou a obtížnost tohoto úkolu se liší podle konkrétního scénáře.			
Práce prostřednictvím platform: pokud nebude odpovědnost za BOZP řešena v souladu s novou iniciativou EU týkající se platform (viz Evropská komise, 2021), bude jakákoli forma „zakázkové“ ekonomiky přinášet řadu rizik pro fyzickou bezpečnost a zdraví pracovníků. Psychosociální rizika způsobená „osamělou prací“ (viz také níže „Práce na dálku“), dohledem prostřednictvím umělé inteligence a tlakem kvůli nezávislé práci však pravděpodobně přetrvávají.			
Automatizace, digitalizace, umělá inteligence a robotika: technologický a organizační pokrok zůstává dvousečnou zbraní. Ačkoli pravděpodobně dojde ke snížení rizik plynoucích z práce v nebezpečném nebo fyzicky náročném prostředí, bude doprovázeno nově vznikajícími nebezpečími (a jejich rostoucím rozšiřováním) plynoucími z interakce člověka s robotem a vyšším stresem v důsledku zvýšeného dohledu a tlaku na výkon.			
Práce na dálku: v každém ze scénářů se práce související s oběhovým hospodářstvím stává mobilnější a flexibilnější, což může ztížit dohled nad BOZP a nad předáváním znalostí a prohloubit psychosociální problémy.			
Rekvalifikace: rozsáhlá rekvalifikace a celoživotní učení budou stále potřebnější k tomu, aby pracovníci získali znalosti a povědomí o BOZP nezbytné pro bezpečnou práci.			
Sdílená ekonomika: podobně jako v případě práce prostřednictvím platform bude muset být bezpečnost při vzájemném sdílení předmětem nového nařízení, aby se vyjasnily povinnosti; dohled nad BOZP a předávání znalostí však bude pravděpodobně obtížnější kvůli rozptýlení odpovědnosti.			

Závěr a další kroky v rámci projektu

Tyto čtyři scénáře ukazují, jak výrazně se výzvy v oblasti BOZP mohou v nadcházejících desetiletích lišit. Nejlepší situace ze všech („fantastická 40. léta“) ukazuje, co by se mohlo stát, kdyby zainteresované strany a tvůrci politik přistupovali k dnešním environmentálním problémům zodpovědně a obezřetně: skutečné, rozsáhlé udržitelnosti je dosaženo v oběhovém hospodářství, které si udržuje konkurenceschopnost a zároveň udržuje bezpečnost a ochranu zdraví pracovníků jako klíčovou, neustále dále propracovávanou prioritu. Jiné, méně pozitivní scénáře ukazují, že Evropa by se sice mohla v neuvěřitelně krátké době zbavit závislosti na fosilních palivech, ale mohlo by to být na úkor bezpečnosti a ochrany zdraví pracovníků a vést k daleko větší regionalizaci a roztržiténosti v oblasti BOZP. Pokud by Evropa rezignovala na udržitelnost, nedošlo by ani k ekologické transformaci a otázky životního prostředí a bezpečnost a ochrana zdraví pracovníků by se na úkor všech dostaly až na druhé místo v rámci ekonomických úvah.

Současné desetiletí bude pro budoucnost Evropy klíčové: jak můžeme uskutečnit proces, v němž bude úspěšně zvládnut rychlý přechod k uhlíkové neutralitě a změny zároveň přispějí ke zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví pracovníků? Tyto čtyři scénáře mají podpořit dialog a úvahy mezi zúčastněnými stranami o budoucích možnostech s cílem poskytnout informace pro dnešní rozhodování, aby se politika více orientovala na budoucnost. Ukazují, že potenciální cesty oběhového hospodářství v Evropě a jejich dopady na pracovní podmínky by se mohly značně lišit, přičemž podobně široký je i soubor počátečních důsledků pro BOZP a potenciální oblasti budoucí politiky.⁶

Práce na scénářích bude pokračovat ve druhé fázi tohoto projektu, která se soustředí na šíření a přizpůsobení scénářů prostřednictvím dialogu se zúčastněnými stranami a workshopů.

Autoři: Cornelia Daheim, Jessica Prendergast a Jörg Rampacher (Future Impacts), Cécile Désaunay (Futuribles).

Vizualizace: Michelle Winkelsdorf

Řízení projektu: Annick Starren, Emmanuelle Brun, Ioannis Anyfantis – Evropská agentura pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci (EU-OSHA).

© Evropská agentura pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci (EU-OSHA), 2021, Reprodukce povolena pod podmínkou uvedení zdroje.

⁶ Klíčová sdělení z první fáze tohoto projektu lze podrobně nalézt ve studii *Foresight study on the circular economy and its effects on OSH. Phase 1: Macro scenarios. Final report* (Prognostická studie o oběhovém hospodářství a jeho dopadech na BOZP. Fáze 1: Makroscénáře. Závěrečná zpráva) (viz kapitola 7: Závěry a vyhlídky).